

Шкабаріна М. А., аспірант (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті узагальнено погляди науковців на проблему розуміння поняття «педагогічна креативність». Визначено основні ознаки, які характеризують це педагогічне явище. Досліджено, що педагогічна креативність знаходиться у прямій залежності від специфіки трудової діяльності учителя. Охарактеризовано основні особливості педагогічної креативності учителя початкової школи. Запропоновано рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу для підвищення рівня педагогічної креативності майбутніх учителів.

Ключові слова: педагогічна креативність, майбутній учитель, професійна підготовка, навчально-виховний процес.

Аннотация. В статье обобщены взгляды ученых на проблему понимания понятия «педагогическая креативность». Определены основные признаки, характеризующие это педагогическое явление. Исследовано, что педагогическая креативность находится в прямой зависимости от специфики трудовой деятельности учителя. Охарактеризованы основные особенности педагогической креативности учителя начальной школы. Предложены рекомендации по организации учебно-воспитательного процесса для повышения уровня педагогической креативности будущих учителей.

Ключевые слова: педагогическая креативность, будущий учитель, профессиональная подготовка, учебно-воспитательный процесс.

Annotation. The views of scientists on the problem of understanding the concept «pedagogical creativity» is generalized in the article. The main features that characterize this pedagogical phenomenon are determined. It is investigated that pedagogical creativity is directly related to the specifics of the teachers' work. The main features of pedagogical creativity of the elementary school teacher are characterized. Recommendations on the educational process organization for raising the level of future teacher's pedagogical creativity are offered.

Keywords: pedagogical creativity, future teacher, professional training, educational process.

Нині креативність вивчають у різних галузях науки – психології, педагогіці, соціології, філософії та ін. Це вказує не лише на міждисциплінарний характер цього феномену, але на актуальність та неоднозначність у підходах до проблеми розуміння креативності. У теорії та методиці професійної освіти педагогічна креативність, як різновид професійної креативності, набуває статусу важливої особистісно-професійної якості, яка визначає успішність професійної діяльності, самовдосконалення особистості.

Педагогічну креативність у наукових розвідках досліджували О. С. Антонова, Н. В. Гузій, О. М. Дунаєва, В. І. Загвязинський, В. А. Кан-Калик, М. М. Кашапов, Н. В. Кічук, К. Г. Кречетніков, О. М. Куцевол, О. В. Морозов, Л. Й. Петришин, М. М. Поташник, С. О. Сисоєва, А. І. Сологуб, Л. Н. Харченко та ін.

Метою нашої статті є дослідити основні особливості розвитку педагогічної креативності майбутнього вчителя початкової школи.

Погляди науковців стосовно визначення поняття «педагогічна креативність» у теорії педагогіки різняться. Узагальнюючи, можна виділити такі основні тенденції до тлумачення цього педагогічного явища:

– *інтегральна характеристика особистості*, що вбирає в себе цілі системи взаємопов'язаних здібностей-елементів (уява, асоціативність, фантазія, мрійливість) [1, с. 112] та включає гнучкість інтелекту, розвинену творчу уяву і інтуїцію, здатність до подолання шаблонів і стереотипів, прагнення до пошуку нового, розвинену емоційно-чуттєву сферу, вміння працювати в нестандартних ситуаціях, шукати і знаходити відповіді на проблемну ситуацію і багато іншого [2, с. 10]; яка визначає її здатність до творчості, прийняття нового, нестандартного творчого мислення, генерування великого числа оригінальних і корисних ідей [3]; що є умовою і передумовою ефективної педагогічної діяльності, показником компетентності педагога і метою професійного самовдосконалення [4, с. 86].

– *професійну якість особистості*, яка проявляється в цілеспрямованій креативній діяльності вчителя, здатного ставити і бачити нестандартні педагогічні завдання і оригінально їх вирішувати [5, с. 184];

– *динамічну якість* учителя, яка зумовлює інноваційний активно-пошуковий процес організації педагогічної діяльності з метою формування креативності учнів [6, с. 7];

– *готовність до педагогічної творчості*, здатність до творчого пошуку, здатність бачити, ставити й оригінально розв'язувати педагогічні проблеми, швидко орієнтуватися в нових педагогічних ситуаціях, передбачати результати [7, с. 103; 8, с. 16];

– *здатність до реалізації власної індивідуальності*, здатність зробити своє існування творчим, тобто таким, коли людина як особистість і як професіонал здатний пред'явити щось унікальне, неповторне за допомогою

соціально вироблених засобів і в соціально прийнятних формах, з одного боку, а з іншого – в таких, які задовольняють саму особистість [9];

– *певна психічна і соціальна готовність особистості*, що дозволяє змінити ситуацію так, що педагог і студент можуть ефективно взаємодіяти в спільній діяльності, досягти взаєморозуміння, зменшити непорозуміння, ліквідувати конфлікти [10, с. 16].

На думку М. М. Кашапова, педагогічна креативність проявляється в здатності бачити, ставити і оригінально вирішувати педагогічні проблеми, в умінні прогнозувати навчально-виховний процес, швидко і правильно орієнтуватися в екстремальній педагогічній ситуації, передбачити педагогічний результат [11, с. 124]. Якщо викладачеві притаманна педагогічна креативність, то традиційний урок, який характеризується перевіреною регламентацією, дисципліною, старанністю учнів, що підкоряються вчителю, точними рамками навчального матеріалу, вкоріненими традиціями і стереотипами, перестає бути таким і перетворюється в спільну діяльність, стає актом співтворчості вчителя і учнів [12].

Ознаками педагогічної креативності є: високий рівень соціальної і моральної свідомості; пошуково-перетворюючий стиль мислення; розвинені інтелектуально-логічні здібності (вміння аналізувати, обґрунтовувати, пояснювати, виділяти головне тощо); проблемне бачення; творча фантазія, розвинуте уявлення; специфічні особистісні якості (любов до дітей, безкорисливість, сміливість, готовність до розумного ризику в професійній діяльності, цілеспрямованість, наполегливість, ентузіазм); специфічні мотиви (необхідність реалізувати своє «Я», бажання бути визнаним, творчий інтерес, захопленість творчим процесом, своєю працею, прагнення досягти найбільшої результативності в конкретних умовах своєї педагогічної праці); комунікативні здібності; здатність до самоуправління; високий рівень загальної культури [13, с. 99].

На основі аналізу наукових джерел з теми дослідження виділяємо такі основні ознаки педагогічної креативності:

- розвинений комплекс індивідуальних якостей (комунікативних, інтелектуальних, вольових, емоційних, моральних та ін.);
- здатність бачити та оригінально вирішувати педагогічні проблеми (комунікативні, організаційні, методичні);
- педагогічна спрямованість мислення;
- бажання реалізувати власну індивідуальність;
- здатність долати стереотипи, неприйняття «шаблонного» мислення;
- бажання створювати нове, втілювати нові ідеї;
- володіння та бажання удосконалювати інноваційні методи, прийоми навчання.

Аналіз праць з проблеми дослідження, проведений педагогічний експеримент, аналіз анкет та статистичних даних, дозволив визначити

основні особливості розвитку педагогічної креативності майбутніх учителів початкової школи, на які варто звертати увагу під час організації професійної підготовки.

1. Врахування особливостей педагогічної креативності вчителя початкової школи. Опрацювавши праці з питань розвитку креативності майбутніх учителів (І. В. Гриненко, О. М. Куцевол, В. А. Фрицюк, І. Ю. Шахіна та ін.), ми дійшли до висновку, що педагогічна креативність вчителя виявляється у специфіці його трудової діяльності (предмета, який викладає вчитель; віковими особливостями вихованців; професійними обов'язками та ін.). Наведено основні особливості, які характеризують педагогічну креативність вчителя початкової школи.

Врахування вікових особливостей молодших школярів. Кожна вікова категорія характеризується певними психологічними особливостями. Педагогічна креативність вчителя проявляється у підборі та організації навчальної та виховної діяльності з урахуванням потреб та інтересів школярів. Вчитель початкових класів має не лише знати та усвідомлювати особливості молодого покоління, але й адаптуватись до них, зробити урок сучасним та цікавим для учня, що передбачає прояв педагогічної креативності.

Особливості викладання предметів у початковій школі. Зазначена особливість безпосередньо пов'язана з попередньою, оскільки організація навчальної діяльності учнів початкової школи відбувається відповідно до психологічних особливостей їхнього віку. У цьому випадку педагогічна креативність виявляється у раціональному підборі методів та прийомів для найбільш ефективного засвоєння навчального матеріалу, його доступного викладу, вмінням зацікавити учнів до предмету, мотивувати їх до засвоєння знань. Це можливо за рахунок організації уроку творчо, нестандартно, з бажанням привнести щось своє, використовуючи інноваційні методи та форми організації навчальних занять.

Універсальність вчителя початкових класів. Професія вчителя початкової школи характеризується своєю різнобічною діяльністю. Зазначена особливість характеризується такими ознаками педагогічної креативності: швидке переключення з одного виду діяльності на інший (наприклад, проведення виховної години після занять); вміння генерувати багато ідей (наприклад, під час розробки конспектів з різних предметів); вміння організувати свою діяльність для отримання найбільш ефективного результату, як для себе, так і для учнів. Багатофункціональність вчителя початкової школи передбачає широке поле для творчості, а особливості професійної діяльності вимагають від учителя прояву його креативності.

На нашу думку, педагогічна креативність вчителя початкової ланки освіти також знаходить свій вияв у стимулюванні своїх учнів до творчості, виявленні їх талантів, розвитку їхніх здібностей, особистісно орієнтованому підході до кожного учня, оригінальному проведенні класної, позакласної,

позашкільної роботи; успішному вирішенні проблемних педагогічних ситуацій; уникненню конфліктів.

2. *Врахування потенціалу фахових дисциплін для розвитку педагогічної креативності.* Кожна фахова дисципліна володіє певним потенціалом для розвитку педагогічної креативності. Це безпосередньо пов'язано з тим, що професія учителя є творчою, оскільки вчитель розвиває особистість, творить її. Під креативним потенціалом фахових дисциплін ми розуміємо можливості навчальної дисципліни для розвитку педагогічної креативності, що можуть бути реалізовані шляхом їх попереднього визначення, зосередження уваги під час вивчення дисципліни із застосуванням адекватних змісту та мети заняття методів та прийомів навчання. На нашу думку, використання навчально-виховного потенціалу дисципліни допомагає викладачу раціонально планувати розвиток креативності під час оволодіння предметом; наголошувати на розвитку педагогічної креативності безпосередньо під час вивчення курсу, що допомагає продемонструвати практичне значення цієї якості, а отже, глибше усвідомлення її потреби. Такий прийом є ефективним у процесі детального планування роботи заняття, а також удосконалення змісту навчальних предметів інноваційними технологіями навчання.

3. *Врахування потенціалу інноваційних технологій.* Інноваційні технології спрямовані, насамперед, на гармонійний розвиток особистості студента. Кожна технологія навчання орієнтована на досягнення певної мети. Так, наприклад, технологія проблемного навчання сприяє оволодінню навичками логічного мислення, вмінням здобувати інформацію тощо. Беручи за основу це твердження, важливо на основі психолого-педагогічних праць з'ясувати, яку функцію для розвитку педагогічної креативності може виконувати певна технологія. Для нашого дослідження ми визначили, що застосовуючи метод кейс можна розвинути у студентів навички вирішувати проблемні педагогічні ситуації, технологія проектного навчання допомагає застосовувати свої креативні здібності під час виконання проекту, бачити результати своєї діяльності, усвідомити творчий потенціал тощо.

Отже, педагогічна креативність є однією з провідних якостей майбутнього вчителя. Креативність учителя початкової школи виявляється у його різнобічній трудовій діяльності, специфіці вікових особливостей учнів, організації навчально-виховної роботи. У процесі підготовки майбутніх учителів, на нашу думку, варто враховувати особливості педагогічної креативності учителів початкової школи, потенціал навчальних дисциплін та інноваційних технологій.

Перспективою подальших розвідок у цьому напрямі вважаємо дослідження методики розвитку педагогічної креативності у практиці зарубіжних країн.

1. Хуторской А. В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / А. В. Хуторской. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.
2. Огоновская И. С. Пространство педагогической креативности и факторы ее ограничения / И. С. Огоновская // Инновационные проекты и программы в образовании. – 2013. – № 5. – С. 9–15.
3. Беляевских А. Н. О понятии «креативность» в аспекте формирования профессиональной компетенции будущего специалиста / А. Н. Беляевских // Успехи современного естествознания. – 2013. – №10. – С. 72–73.
4. Кострюков А. В. Подходы к рассмотрению креативности в педагогической практике будущих учителей / А. В. Кострюков, Д. В. Мирошникова // Вестник ОГУ. – 2015. – № 2 (177). – С. 83–86.
5. Степаненко Н. А. Методическая система развития педагогической креативности студентов на основе информационно-коммуникационных технологий / Н. А. Степаненко // Сибирский педагогический журнал. – 2011. – № 5. – С. 183–189.
6. Дунаева О. М. Формування педагогічної креативності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. М. Дунаева ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2008. – 20 с.
7. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В. И. Андреев. – Казань : Из-во Казанского университета, 1988. – 228 с.
8. Антонова О. Є. Педагогічна креативність у структурі педагогічної обдарованості вчителя / О. Є. Антонова // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки : В 2-х ч. – Київ-Вінниця, 2011. – Вип. 69. Ч. 2. – С. 11–17.
9. Колесникова В. И. Педагогическое творчество и уровни его проявления / В. И. Колесникова // Вопросы воспитания : теория и практика. Сборник научных трудов. – Пятигорск : ПГЛУ, 2006. – Вып. 15. – С. 48–64.
10. Щербакова Е. Е. Педагогическая креативность как фактор профессионального развития студентов : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Е. Е. Щербакова. – Чебоксары, 2006. – 40 с.
11. Кашапов М. М. Психология творческого мышления профессионала : монография / М. М. Кашапов. – М. : ПЕР СЭ, 2006. – 688 с.
12. Макарушина Е. Н. Педагогические условия эффективного применения модели креативной направленности обучения студентов вузе [Электронный ресурс] / Е. Н. Макарушина // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 1. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskie-usloviya-effektivnogo-primeneniya-modeli-kreativnoy-napravlenosti-obucheniya-studentov-vuze>
13. Сисоева С. О. Основи педагогічної творчості: підручник / С. О. Сисоева. – К. : Міленіум, 2006. – 344 с.

Рецензент: д.пед.н., професор Поташнюк І. В.